

REFERENCES

1. Ukhvala Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 4 hrudnia 2019 r. po spravi № 922/989/18. URL: [http // reyestr. court. gov.ua/ Review/86241655](http://reyestr.court.gov.ua/Review/86241655) [in Ukrainian].
2. Ukhvala Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 24 bereznia 2020 r. po spravi № 927/79/19. URL: [http // reyestr. court. gov.ua/ Review/88461190](http://reyestr.court.gov.ua/Review/88461190) [in Ukrainian].
3. Miroshnychenko A. M. Shchodo vykorystannia fermerskym gospodarstvom zemelnoi dilianky, nadanoi u postiine korystuvannia fizychnii osobi – zasnovnyku (chleni) gospodarstva (naukovyi vysnovok dlia Velykoi Palaty VS). URL: [https://protocol.ua/ua/naukoviy_visnovok_shchodo_vikoristannya_fermerskim_gospodarstvom_zemelnoi_dilyanki_nadanoi_u_postiayne_koristuvannya_fizichniy_osobi_zasnovnyku_\(chleni\)_gospodarstva/](https://protocol.ua/ua/naukoviy_visnovok_shchodo_vikoristannya_fermerskim_gospodarstvom_zemelnoi_dilyanki_nadanoi_u_postiayne_koristuvannya_fizichniy_osobi_zasnovnyku_(chleni)_gospodarstva/) [in Ukrainian].
4. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 20 lystopada 2019 r. po spravi № 368/54/17. URL: [http // reyestr. court.gov.ua/ Review/86105173](http://reyestr.court.gov.ua/Review/86105173) [in Ukrainian].
5. Hordieiev, V. I. (2019). Problema postiinoho zemlekorystuvannia fermer-skykh gospodarstv. *Teoriia ta praktyka suchasnoi yurysprudentsii: materialy XXII naukovo-praktychnoi konferentsii – Theory and practice of modern jurisprudence: materials of the XXII scientific-practical conference*, Kh.: FOP Brovin O. V., 229–232 [in Ukrainian].

Глібко Сергій Васильович
кандидат юридичних наук, доцент,
директор НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-3398-9276

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО–ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКІВ РОЗРАХУНКІВ В ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМАХ

Розглянуто особливості нормативно-правового визначення ризиків розрахунків законодавчими актами України. Виявлено, що на даний час нормативно-правове регулювання ризиків у платіжних системах потребує

подальшого удосконалення з метою забезпечення ефективності функціонування платіжних систем та захисту інтересів їх користувачів.

Ключові слова: платіжні системи, ризики, фінансовий моніторинг, нормативно-правове регулювання, удосконалення.

Hlibko Serhii

Ph.D, Associate Professor, Head of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development

of NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0003-3398-9276

FEATURES OF NORMATIVE-LEGAL DETERMINATION THE SETTLEMENT RISKS IN PAYMENT SYSTEMS

Features of normative-legal definition of settlement risks by legislative acts of Ukraine are considered. It is revealed that at present the normative-legal regulation of risks in payment systems needs further improvement in order to ensure the efficiency of payment systems and protect the interests of their users.

Keywords: payment systems, risks, financial monitoring, legal regulation, improvement.

Питання нормативно-правового регулювання відносин з управління та контролю ризиків у платіжних системах є надзвичайно важливим та безпосередньо пов'язане з забезпеченням сталого функціонування платіжних систем й ефективністю функціонування всієї банківської сфери.

Що стосується відображення ризиків в нормативно-правових актах України та попередження їх настання, то в вітчизняному законодавстві цим питанням присвячений ряд норм, що розміщені у різних законах та підзаконних актах.

Нормативне визначення терміну «правовий ризик» надається в Положенні про оверсайт платіжних систем та систем розрахунків в Україні, затвердженому Постановою Національного банку України від 28.11.2014 № 755 (далі – Постанова НБУ від 28.11.2014 № 755), яке закріплює, що правовим ризиком є ризик відсутності правового регулювання, зміни або непередбачуваного застосування положень

законодавства, що можуть призвести до виникнення збитків платіжної організації платіжної системи та/або її учасників [1].

Деякі нормативно-правові акти конкретизують даний вид ризику, адаптуючи його до цілей конкретного акту. Наприклад, термін «ризик» в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-IX [2] говорить про небезпеку (загрозу, уразливі місця) для суб'єктів первинного фінансового моніторингу бути використаними з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення під час надання ними послуг відповідно до характеру їх діяльності.

Слід визначити, що Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» регулює ряд важливих положень у сфері контролю за ризиками здійснення фінансових операцій. Зокрема Закон надає визначення (та критерії) таким термінам як «ризик», «високий ризик», «належна перевірка», «підозрілі фінансові операції», «управління ризиками», «верифікація», «банк-оболонка», «фінансовий моніторинг», «ідентифікаційні дані», «кінцевий бенефіціарний власник», «національна оцінка ризиків» тощо. Окрім того даний нормативно-правовий акт проголошує застосування ризик-орієнтованого підходу як принципу. Інструментарій, який надається цим актом, передбачає можливість зупиняти операції та заморожувати активи, що здійснюється з метою попередження можливих правових ризиків кримінального характеру.

Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 р. № 65 запроваджує базові механізми контролю за ризиками при здійсненні фінансових операцій, а також визначає критерії такого контролю. Окремий інтерес представляють Додатки до даного Положення. Додатки 1-3, 6, 7 та 11 регулюють належну перевірку та ідентифікацію клієнтів (зокрема з використанням сучасних

технологій: відеоверифікацію). Додаток 4 присвячений встановленню кінцевих бенефіціарних власників. Додаток 9 регулює особливості обслуговування рахунків політично значущих осіб, членів їх сімей та осіб, пов'язаними з ними. Додаток 14 встановлює Порядок замороження активів в разі підозри на ФТ чи розповсюдження зброї масового знищення. Додаток 15 встановлює Порядок моніторингу фінансових операцій. Уваги заслуговують Додатки 19 та 20, що встановлюють критерії ризику ВК/ФТ, а також індикатори підозрливості фінансових операцій. Переважна частина запроваджених контрольних механізмів спрямована на подолання можливих правових ризиків [3].

Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України від 28.09.2017 р. № 95 встановлює обов'язкові мінімальні вимоги щодо забезпечення інформаційної безпеки та кіберзахисту, принципи управління інформаційною безпекою, а також вимоги до інформаційних систем банку. Даний акт надає визначення ряду технічних термінів: «багатофакторна аутентифікація», «зловмисний код», «пристрої уніфікованого управління загрозами». Положення також запроваджує ризик-орієнтований підхід й визначає поняття критичних бізнес-процесів банку. Окрім того акт передбачає Принципи криптографічного захисту НБУ, заходи безпеки інформації та передумови та вимоги впровадження СУБ у діяльності банків, а також обов'язкові сфери її застосування. Основна частина нормативних положень стосується недопущення технічних ризиків у діяльності банків [4].

На увагу також заслуговує ДСТУ ISO/IEC 27001:2015, що був затверджений Наказом від 18.12.2015 р. № 193 з метою гармонізації нормативних актів України з міжнародними актами. Всі терміни, використані в даному акті, походять з ISO/IEC 27000. Перш за все цей ДСТУ регулює технічні аспекти ризиків та способи їх попередження: визначає принципи та сферу застосування системи управління інформаційною безпекою; регулює зобов'язання вищого керівництва; планування, яке передбачає дії щодо можливих ризиків та можливостей, оцінку ризиків інформаційної безпеки, оброблення ризиків; оцінку результативності, що включає моніторинг, аналіз, внутрішній

аудит; тощо. ДСТУ також містить Додаток «А», що передбачає цілі та конкретні заходи безпеки (наприклад, норми віддаленої роботи, управління ресурсами СУІБ, поводження з носіями, контроль доступу, доступ користувача, криптографію, контроль програмного забезпечення, безпеку комунікацій тощо) [5].

Постанова НБУ від 28.11.2014 № 755 заслуговує на увагу, оскільки приділяє значну увагу регулюванню ризиків в платіжних системах та надає багато нормативних визначень, пов'язаних з ними. Зокрема дане Положення використовує та тлумачить терміни «депозитарний ризик», «загальний комерційний ризик», «інвестиційний ризик», «кіберризик», «кредитний ризик», «операційний ризик», «правовий ризик», «ризик ліквідності», «розрахунковий ризик», «системний ризик». Окрім того нормативно-правовий акт застосовує поняття «управління операційним ризиком», «спільний оверсайт платіжних систем», «кіберстійкість платіжної системи», «кіберзагроза» тощо. Для перевірки виконання нормативних вимог дане Положення покладає на НБУ повноваження здійснювати моніторинг платіжних систем [6].

Методика комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем, схвалена Постановою Правління Національного банку України від 24.09.2015 р. № 635 визначає методологію перевірки платіжних систем на предмет дотримання міжнародних стандартів нагляду (оверсайта) та законодавства України. Методика визначає ряд принципів, які стосуються правил діяльності платіжних систем, процедур та стандартів передавання інформації в платіжній системі, діяльності системи комплексного управління ризиками тощо. Зокрема названий акт регламентує управління кредитним ризиком, ризиком ліквідності, комерційним ризиком, операційним ризиком, депозитарним та інвестиційним ризиками. Серед іншого Методика передбачає критерії для визначення стану дотримання встановлених принципів, а також додатки для самооцінювання [7].

Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22 встановлює загальні правила, види і стандарти безготівкових розрахунків клієнтів банків в національній валюті. Акт встановлює

ряд важливих вимог: наприклад, правило, за яким кошти з рахунків клієнтів можуть списуватися виключно за дорученнями власників цих рахунків; загальні правила документообігу. Інструкція також регулює безпосередні операції з рахунками, такі як «списання за дорученням», «договірне списання», «примусове списання» й окремі види розрахунків, як «розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування» тощо. Окрім того інструкція встановлює порядок виконання заходів щодо арешту коштів та списання коштів, отриманих від корупційних та інших злочинів, втім текст наведеного акту жодного разу не використовує термін «ризик» [8].

Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів» від 05.04.2001 р. № 2346-III надає визначення ряду поширених термінів, що застосовуються при взаємодії з платіжними системами. До них відноситься «платіжний інструмент» (зокрема «мобільний платіжний інструмент»), «платіжний термінал», «платіжний пристрій» тощо. Також даний Закон визначає терміни, що стосуються нагляду за переказом коштів, такі як «оверсайт» чи «реконсиляція». Слід відмітити, що закон регулює питання ризиків в такій діяльності: наприклад, обов'язок банку включити в правила платіжної системи управління ризиками; обов'язок попереджати клієнта про випадки підвищеного ризику під час використання електронного платіжного засобу та можливість обмеження способів та місць використання тощо [9]. Окрім іншого, даним нормативно-правовим актом передбачається можливість договірного врегулювання відносин між клієнтом та банком, зокрема передбачається право укладення договору про розрахунково-касове обслуговування, що впливає зі змісту п. 1.37 Закону; ініціювання переказу при договірному списанні, що закріплюється ст. 26 Закону тощо.

Постанова Правління Національного банку України «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів», від 05.11.2014 р. № 705 встановлює перелік вимог, що стосуються контролю за ризиками при здійсненні відповідних операцій. Між іншим акт накладає на банк обов'язок включити до власних внутрішньобанківських правил систему управління ризиками під час здійснення платіжних операцій, включаючи порядок оцінки кредитного,

операційного ризику, оцінки ризиків відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також порядок урегулювання неплатоспроможності й інших випадків невиконання банком своїх зобов'язань. Розділ VI повністю присвячений викладенню загальних вимог до безпеки здійснення платіжних операцій та управління ризиками. Наведений акт приділяє увагу як правовим ризикам, так і технічним ризикам: наприклад, встановлює умови передання електронного платіжного засобу третій особі; наслідки втрати електронного платіжного засобу; наслідки витоку інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції через дії чи бездіяльність клієнту тощо [10].

Отже, незважаючи на існування достатньої кількості нормативно-правових актів, положення яких регламентують питання щодо визначення, управління та контролю ризиків, законодавче регулювання ризиків у платіжних системах потребує подальшого вдосконалення з метою забезпечення ефективності функціонування платіжних систем та захисту інтересів їх користувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні: Постанова Національного банку України від 28.11.2014 № 755 (в редакції від 31.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0755500-14#Text.2>.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX (в редакції від 16.08.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

3. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 19.05.2020 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>.

4. Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України: Постанова від 28.09.2017 р. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-17#Text>.

5. ДСТУ ISO/IEC 27001:2015. Методи захисту системи управління інформаційною безпекою: Наказ від 18.12.2015 р. № 193. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2015.

6. Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні: Постанова Національного банку України від 28.11.2014 № 755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0755500-14#Text>.

7. Методика комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем: Постанова Правління Національного банку України від 24.09.2015 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0635500-15#Text>.

8. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22 (в редакції від 30.04.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>.

9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III (в редакції від 03.07.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>.

10. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів: Постанова Національного банку України від 05.11.2014 р. № 705 (в редакції від 10.12.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14#Text>.

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro nahliad (oversait) platizhnykh system ta system rozrakhunkiv v Ukraini: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy vid 28.11.2014 № 755 (v redaktsii vid 31.01.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0755500-14#Text.2> [in Ukrainian].

2. Pro zapobihannia ta protydiuu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia: Zakon Ukrainy vid 06.12.2019 r. № 361-IX (v redaktsii vid 16.08.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> [in Ukrainian].

3. Polozhennia pro zdiisnennia bankamy finansovoho monitorynhu: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 19.05.2020 r. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu zakhodiv iz zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v bankivskii systemi Ukrainy: Postanova vid 28.09.2017 r. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-17#Text> [in Ukrainian].

5. DSTU ISO/IEC 27001:2015. Metody zakhystu systemy upravlinnia informatsiinoiu bezpekoiu: Nakaz vid 18.12.2015 r. № 193. Vyd. ofits. (2015). Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro nahliad (oversait) platizhnykh system ta system rozrakhunkiv v Ukraini: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy vid 28.11.2014 № 755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0755500-14#Text> [in Ukrainian].

7. Metodyka kompleksnoho otsiniuvannia systemno vazhlyvykh platizhnykh system: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 24.09.2015 r. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0635500-15#Text> [in Ukrainian].

8. Instruktsiia pro bezgotivkovi rozrakhunky v Ukraini v natsionalnii valiuti: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 21.01.2004 r. № 22 (v redaktsii vid 30.04.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text> [in Ukrainian].

9. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2346-III (v redaktsii vid 03.07.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> [in Ukrainian].

10. Pro zdiisnennia operatsii z vykorystanniam elektronnykh platizhnykh zasobiv: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy vid 05.11.2014 r. № 705 (v redaktsii vid 10.12.2019 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14#Text> [in Ukrainian].

Гречко Ольга Олександрівна

*кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У науковій роботі розглянуто компетенцію органів місцевого самоврядування як суб'єктів інноваційних відносин. Акцентується увага на перспективних формах діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення інноваційного розвитку, які варті законодавчого закріплення. Запропоновано при вдосконаленні законодавчої бази України у сфері інноваційних відносин застосовувати досвід європейських країн.